

*Personalities and Events in Education and Science
Личности и събития в образованието и в науката*

„СЛУЧАЯТ СВЕТЛОЗАР ИГОВ“ И ДРУГИ „НЕДОСТОВЕРНИ“ СЛУЧАИ...

(Предизвикани спомени по повод книгата „Световете на литературата. Разговори със Светлозар Игов“, анкета с Антония Велкова-Гайдаржиева, Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2017)

Евелина Белчева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Разговорите на Антония Велкова със Светлозар Игов отразяват като в огледало съкровената духовна автобиография на учения, опита му в/с литературата. Но „случаят Светлозар Игов“ е не само лична биографема. В него – по различен начин – се оглежда и духовната биография на цяло поколение в българската литература. Това е знаков, симптоматичен епизод, той трябва да бъде осмислен като такъв. Разнищването му ще хвърли светлина върху ред други „неправдоподобни“ случаи. Въпреки че всяка съдба е уникална по своему... Но в неговия случай се сменя участието на много хора от това поколение, чиито лични съдби ще си останат „неописани“ и ще потънат в мрака като „неправдоподобни“... Във втората, интерпретативна част на Антония Велкова личността на Игов е огледана във „високите води“ на хуманитаристичната мисъл, на социалната психология, на културната антропология.

Keywords: Svetozar Igov; “improbable” cases; spiritual autobiography; humanitarian thought; social psychology; cultural anthropology

*Литературата е съвест на историята.
Критиката – съвест на литературата.*
Св. Игов

Без да се замисля, никога не изписвам научните звания на Светлозар Игов пред името му. Само по себе си името е достатъчно. Литературен университет. Културна институция. Светъл и красив ум.

Помня го от началото на 80-те. Къдрокос младеж с излъчване на възторжен юноша. Но вече известен като един от най-талантливите млади критици. Помня първите му стойностни книги като млад научен сътрудник в Института за литература. Това бе ново, непознато до този момент мислене за литературна история.

Той въведе концепцията за жанровата динамика и за историческата поетика като смяна на водещи жанрови формации – модел на литературоведско мислене, актуален и работещ и досега. Въздействието му бе толкова убедително, че тезата за прехода от моногенетичен към полигенетичен подход в осмислянето на произхода, развитието и поетиката на романа като жанр стана отправна точка и основна методологическа конструкция и на моите „писания“ тогава.

Светлозар Игов ме подкрепи горещо при защитата на труда ми – благороден и колегиален жест, особено в такъв момент, не се забравя никога. Да попаднеш в кръга на неговите имена и заглавия, още тогава означаваше много...

Още повече ми допадна неговият метод на литературоведско писане. Нямаше много общо със структурализма, който бе на мода и под чийто знаменател го причислиха, кой знае защо, през 60-те години. По-скоро беше близък до тезата на Боян Пенев, продължена от кръга около Тончо Жечев, че литературната критика е колкото наука, толкова и изкуство, науката се преплита с творчеството, а това я издига до *особен тип* творческо-интелектуална дейност. Но – колкото близък, толкова и различен от тях.

Нещо не достигаше на т.нар. „точни методи“, навлизащи тогава в литературознанието. Средствата на науката за изкуството сякаш не можеха да бъдат чисто научни, в строгия смисъл на думата, позитивистките методи не са съвсем адекватни на художественото мислене.

Точно тези въпроси постави по това време Павел Вежинов в книгите си, а Игов беше незаменим негов сътрудник в списването на алманаха „Съвременник“ и проникновен анализатор на творчеството му. Главното внушение на Вежинов е: изкуството разкрива такива „отвъдни“ глъбини на познанието за човека, такива несподелими тайни на душата му, които за науката са немислими...

Не ни ли казва литературата не само неща, които са забранени за науката или са още недостъпни за нея? – пита Игов риторично и досега в „Разговорите“. – Не е ли именно литературата един от импулсите, които разрушават границите на науката? (По Velkova-Gajdarzhieva, 2017: 480).

Тогава приех това като прозрение, голямо предизвикателство и още по-голямо изкушение. Според него чисто сциентистките подходи не отговарят

на същността на критиката, защото тя е сътворчество. Не семиотиката, херменевтиката е по-продуктивна и адекватна като метод в литературознанието.

По-късно Св. Игов осмисли и разви тези теоретико-методологически възгледи и концепции като основни конституиращи принципи на литературоведската си работа. При него изчезват, взаимно се поглъщат обичайните граници между изкуство и критика, между литература и философия. За да стигне до главната теза: хуманитарният смисъл на критиката е литературата като *човекознание*.

Тези въпроси са предмет на втората част на „Разговорите“ – „огледалната“ книга на Антония Велкова, озаглавена „Светлозар Игов в световите на литературата“. „Огледална“ я нарече Антоанета Алипиева (Alipieva, 2017). Много точно. Но не защото „целият свят на Игов е отразен в езика на критика интерпретатор“, а защото втората книга отразява като в огледало съкровенията духовна автобиография на учения, опита му в/с литературата. А в него – по различен начин – се оглежда и духовната биография на цяло поколение в българската литература.

Игов нарича своите текстове „литературнокритическа есеистика“, следвайки учителя си в критиката Иван Мешков и любимия си Йован Христич. Това са жанрово синкретични текстове, събиращи в едно критика, теория и история. Критически „есеизъм“, разбран в неговите най-високи проявления – като творба. Критическият текст е „творба“, разбира се. Ако съдим по книгата, и Разговорът е „творба“.

„Този тип критическо есе, който, интерпретирайки конкретна литературна творба, дава и теоретическо, и литературно-историческо познание – казва Игов, – е любимият ми жанр и образец на писане за литературата със своя синтез на критика, теория и история“ (по Velkova-Gajdarzhieva, 2017: 417).

Критиката е не само реконструкция, но и досътворяване, стигащо до най-съкровените дълбини на творбата. Културно-философските, нравствено-психологически рефлексии са най-ценният резултат от интерпретацията. Есеизмът, разбран тясно, в неговите „школски“ прояви обаче, обичайно се оценява презрително от „голямата наука“: като „импресивност“, „вдъхновение“ от текста, липса на концепции и идеи.

„И публицистичната, и образователната жанрова употреба на името „есе“ силно дисквалифицират ценностния му престиж в критиката и хуманитарните науки, където „есеизъм“ става синоним на импресионистична сладникавост и ненаучно писане. А есеизмът всъщност е *дискурсът на хуманитарните науки*, вкл. литературознанието, които са разбрали, че научният им метод, създаден по подобие на позитивистичната парадигма в природните науки, е една илюзия...“ (Igov, 2011: 18).

Игов счита за неоснователни възраженията на иманентизма срещу старите традиционни „външни“ подходи, подчиняващи литературата на други науки: история, социология, биографизъм, психология, философия: „В „големия“ херменевтичен кръг различните критически „методи“ престават да бъдат из-

ключващи се алтернативи и стават комплементарни в една „любяща борба“ (Ясперс). Не само това „как е направена литературната творба“, а художественото, като сложен комплекс от предтекстови, житейски и естетически потенции, ключови биографиemi, сблъсък на автентично и фикционално, рецепция – и обратно: по херменевтичния кръг.

Според Игов по този начин се постига изкуството като *висша ценност и инструмент за хуманизация на света*. Но и като духовна територия на критика, израз на самия себе си, *сътворчество* със своите си автори. Това е *могъщ авторефлексивен импулс*, много точно назван и анализиран от Антония Велкова. Неслучайно образи, мотиви и цели стихове от поезията на критика са превърнати в „личен интертекст“, вписани са в изследователски критически текстове. Обратното „вписване“ също е валидно.

Анализирайки другите, критикът изгражда и *своя образ на света*, своята духовна автобиография, изживяна под знака на обсебеността от пораждащия се текст. *Удоволствена обсебеност от текста*. Много интересна е тезата на Антония Велкова, че творческото дело на Игов е сътворено като *единна творба, единосъщен текст* и може да се разглежда като единен философско-литературен синтез (Velkova-Gajdarzhieva, 2017: 403).

Не съм съвсем сигурна обаче в твърдението, че металитературата (всъщност Игов не приема това понятие, използва термина „наука за литературата“) е съ-редна, а не над-редна спрямо самата литература (по Велкова-Гайдаржиева, 2017: 247, 467). Какъв е смисълът от нея все пак, ако просто създава инвариант, друга „творба“ и остава на равнището на изследваното произведение?...

Най-интересното е, че методът се ражда *в удоволствието от интерпретацията*, не се предполага отвън и отгоре, предварително. Той се изгражда в хода на творческия процес в съответствие със смисловата структура на творческото послание. Тезата, концепцията се извлича в процеса на анализа и сътворческото писане. Най-оптимистичната „новина“ е, че в херменевтичния кръг можем да влезем отвсякъде. Зависи от това къде сме открили *ключ* към творбата. А ключовете към смисъла могат да бъдат цяла „връзка“ и с различен профил. Всеки интерпретатор във всеки отделен случай *избира* коя врата да отвори и с кой ключ да влезе в творбата.

По-късно тази концепция-парабола е изложена в силния теоретичен текст на Игов „Махалото. Херменевтичният кръг на критическите методи“ (Igov, 2003). Мотото от Далчев в началото на методологически текст е невероятна находка, просто и гениално хрумване. Сигурна съм, че не е търсено. Игов вижда теоретичното през четенето, през образното, а не обратно.

Аз гледам, отразен в прозореца, и виждам през себе си нощта.

Този стих е не само конгениално възплъщение на прочутия „обективен корелатив“ на Елиът, модел на поетическата оптика на Далчев, което е прозрение на младия Игов още от най-ранните му текстове за поета.

Далчев вижда през стъклото не просто Нощта, той я вижда „*през себе си*“. И още: „*себе си* вижда през нощта“. Това е знаков образ – обрът в поетическата оптика, който се превръща в теоретически *субстрат*. Игов го превръща в *метафора* на методологическата теза за херменевтичния обрът: „Херменевтичният обрът представя цялостно обръщане на смислообразуващата посока от възприемащия към творбата и от творбата към автора. Авторът вече е разбран не само като родител и създател на творбата си, а и като рожба и продукт на творбата“ (Igov, 2003).

Подобна изследователска оптика – да провижда и конструира теоретично-то през образното, през художествения текст – Игов демонстрира и в анализа на писмата на Кафка до Милена Йесенска (Igov, 2010). В „Празната стая“ на Кафка критикът отново съзира методологическа метафора, а защо не и „обективен корелатив“ – любимото си понятие. „Празната стая“ се превръща в *овеществена метафора* на Творбата от неговата графична схема на херменевтичния обрът: метафора на „празната“ смислова структура на текста. Образ на невъзможността от трайна, сигурна и „завинаги“ среща на автора и читателя в творбата.

Проницателен анализ, стигащ до недосегаеми, неизповедими дори за автора на писмата дълбини на психиката. Този анализ превръща кореспонденцията между двамата в нова – „психоаналитична метафора“ на теорията за херменевтичния кръг. Очертан чисто теоретически в „Махалото“: това е магическият кръг „от автора през творбата към читателя/възприемащия и от читателя/интерпретатора – през творбата – към автора“.

Сциентистка заблуда е да се смята за „научен“ само аргументативно-доказателственият рационален дискурс, твърди Игов. Литературоведският/критическият дискурс може да бъде „научен“ и като наративен/повесткувателен и като фигуративно-образен. Теза, която обиквам като своя, защото и аз правя някакви опити в този смисъл.

Но където расте опасността, там расте и спасителното – казва Хьолдерлин.

А Игов пита: – Не се ли създават нашите творби и от това, което ни пречи да ги пишем?

Разбрах, че нещо се случва, едва в началото на 1985 г., когато от „Литературна мисъл“ ми върнаха отзива за първа книга на „Грозните патета“ (1984), който Св. Игов по-късно е издал в самиздатско списание. За моя най-голяма изненада, взет от агента „Драгомир“, герой в моята сегашна книга „Златорожката връзка“. Списанието изчезва и този най-невинен отзив вероятно сега се намира в анализите на ДС.

Помня, някъде в средата на 80-те се появи огромен „чаршаф“ в „Литературен фронт“ срещу цялостната работа на Игов. Това бе нещо като присъда. Главен редактор – безличният набеден поет Евтим Евтимов. Да не говорим за

унижението, на което бе подложен през пролетта на следващата година, не ми се иска да припомням, но... архивите не горят. Цитирам случая в интерпретацията на агент „Пламенов“. Виновна е, разбира се, жертвата. Игов сам си го бил търсил:

„Битов екстремист“, „с патологична фиксация спрямо Левчев, и трябва да се вземе в ръце. Ако не може – да се сърди на себе си, че се налага да го обуздават по такъв драстичен начин. Още повече че „разбеснелият се“ литературен критик, от чиито очи хвърчали „налудни искри“, изсипал порой от грозни епитети и по адрес на самия Тодор Живков (задраскано, поправено на: „първия партиен и държавен ръководител“) (Georgiev, 2012).

Безсилието и вързаните ръце раждат тиха истерика. Как по друг начин да реагираш на лъжата и абсурда! С налудни искри в очите и безмълвен бяс. Като кажеш истината, изкарват те „луд“, пускат какви ли не слухове, вкарват те в „психушката“... И кой ще те защити? – *Строят си къщи / всичките поети!*

Някои хора не допускат, че когато имаш мисия, няма значение какво ще се говори за теб. Трябва да се отбележи обаче, че Светлозар Игов няма нищо общо с фигурата на патетичния антикомунист, превърнал „съпротивата“ си в доходно поприще и пожизнен „поминък“.

Дълбоко съм убедена, че несъпротивата на злото е част от самото зло. То идва от страха за самосъхранението, а той е антропологическа даденост, не толкова политическа. „Балканската „култура на оцеляването“ – казва Игов, – е всъщност „култура на страха“, която е и култура на мълчанието или на лъжата.“

Ето какво се е запазило от слуховете в дневника на проф. Петър Динеков. Непрекъснати внушения, че Игов е „неконтролируем“ и си го заслужава. И всички безотговорни „отговорни фактори“ са се скатавали. „Несправедливостта невинаги е свързана с някакво действие. Често тя се състои именно в бездействието“, по М. Аврелий. Единствен Радичков е помогнал реално.

П. Динеков, 21 март 1986, петък

Неприятна новина. Арестуван е вчера или завчера Светлозар Игов. През деня са му взели паспорта, но на другия ден в 6 ч. са го задържали. Бил отведен в кварталното районно управление. Жена му отишла там; казали, че се касае за дребно хулиганство, и след няколко часа ще го пуснат. Не го пуснали, изглежда, че е било вчера; днес в районното управление казали на жена му, че вече не е там и не знаят къде е. Тогава тя се обърнала към Писателския съюз. Административният секретар, а също и партийният (Георги Константинов) се обадили в управлението. Отказали да им дадат обяснение, но след нови настоявания съобщили, че е изпратен в Нови Искър (Курило) на работа в тухларната фабрика.

П. Динеков, 26 март 1986, сряда

Блага се обади по телефона – Игов е пуснат; вече се е прибрал у дома си. [...] Разговор с Радичков – става дума за Светлозар Игов. Сузи [съпругата на Радичков] казва, че вече им се обадил по телефона. Чист въздух за няколко дни – от това е доволен. Но събрал материал за един роман в стила на Кафка. Сузи е недоволна от Камен; позвънила му в Писателския съюз – нищо не посмял да направи. Добавих, че главната заслуга за освобождаването на Игов е на Левчев, след разговора с Радевски. После разбрах, че се е намесил Радичков след връщането си от Москва. [...]

Камен Калчев: – Нищо подобно, работите стоят съвсем другояче. В неделник Левчев действително се обадил на съответния началник и протестирал доста остро, но когато му обяснили как Игов обидил милиционера, Левчев оттеглил обвинението си и се извинил, че се е намесил в работата на милицията. Левчев съобщил това на зам.-председателите. Мл. Исаев заявил, че Игов трябва да понесе наказанието, Гуляшки – също. Само Радичков влязъл в спор с Левчев, настоявал да се действа за освобождаването на Игов. Левчев отговорил, че нищо повече не може да направи за човек, който го ругаел и разпространявал епиграми срещу него. Ясно е за мен, че Радичков е свършил цялата работа – в резултат на неговите постъпки Игов е пуснат.

Като човек, който се занимава с литературна история по архивите, а и като свидетел на близкото минало, интересува ме този ранен период, когато Игов бе подложен на остракизъм. В „Разговорите“ тези лични травми са оскъдно обговорени. А травмите са ключови епизоди във всяка биография. Може би авторите са решили, че историите са достатъчно известни, но обговарянето ставаше по кафенета и домашни кухни. И обрастваше с какви не митологични елементи.

„Но не искам да наблягам на това – казва Игов, – тъй като трудът ми има своята стойност и без мъченически ореол“ (по Velkova-Gajdarzhieva, 2017: 315). Така е, личност като него няма нужда от героичен ракурс. През времето на остракизма той написа две книги – за Богомил Райнов (1986) и за Вежинов (1990). Но „случаят Светлозар Игов“ е не само лична биографема. Това е знаков, симптоматичен епизод, той трябва да бъде осмислен. Разнищването му ще хвърли светлина върху ред други „неправдоподобни“ случаи. Въпреки че всяка съдба е уникална по своему... Но в неговия случай се сменя участието на много хора от това поколение, чиито лични съдби ще си останат „неописани“ и ще потънат в мрака като „неправдоподобни“...

„Ние тебе няма да те правим на герой!“

Заговори се по едно време, че Св. Игов е написал своя история на българската литература. „Простъпката“ на младия критик бе оценявана като „кръвопускане“ – да усмири буйната си и кипяща литературоведска кръв, като невестинска самонадеяност и невиджана дързост! Това се случваше точно когато

зубрехме огромните и още по-скупни томове на т.нар. „академична история“, в която основните автори бяха акад. Г. Цанев и акад. П. Зарев. Кой е този дързък младок, да изземва функциите на цели литературни институти и главно „институции“!...

Точно тогава се обсъждаха тезисите около новата „История на българската литература“ като колективно дело на Института. Помня, че във въздуха се носеха като „взрив от глухарче“ думите на Тончо Жечев, които възприех като висша степен на оценка – по ботевската скала: „човек трябва да бъде луд“, за да се заеме с подобна невъобразима работа!

„В началото на 1981 година – на ръба на огромно душевно и интелектуално напрежение – довърших своя труд „История на българската литература“, оказал се доста по-голям по обем от предвиденото – пише Игов. – Вече бях дал ръкописа в „Наука и изкуство“ и директорката на издателството обяви във в. „АБВ“ моя труд сред планираните за издаване през 1981 година книги, поради което бързах да редактирам окончателно последните глави.

Но не бе съдено ръкописът ми да види бял свят. В литературния официоз се появи визиращо мен ругателско стихотворение от тогавашния писателски шеф и фаворит на диктатора. Не много след това бях привикан на „разговор“ от тайните служби, където сплашващо ми бе внушено, че трудът ми няма да бъде издаден, ако не се включа във възхвалата на дъщерята на диктатора. Не се поддадох на заплахата и дори се оплаках писмено до самия „първи“ от репресивната злоупотреба с властта, в резултат на което започна нов кръг от моето ходене по мъките, за което разказвам другаде. Първата стъпка от връхлетелите ме с нова сила репресии беше забраната за печат на труда ми“ (Igov, 2014).

Затова пък началото на 1981 г. бе времето, когато всички със затаен дъх четяхме романа „Лице“ на Блага Димитрова – като лично откровение. Който си бе купил – купил, моята стипендия стигна за три, другите книги от тиража бързо изчезнаха в някакви полицейски камионетки, а проф. Динеков издирваше поне една книга, за да даде на Елка Йовкова, която не успяла да си купи. Когато му признах, че имам три, но ги раздавам за четене, каза: „У вас имат по-важна роля!“. Така загубих наградата от сто лева, която беше обявил за книгата...

Тогава стагнацията много се засили. Помня, че още есента на 1976 г. бе белязана от една разгромна уводна статия срещу книгата за Багряна. Тя излезе точно в деня, когато трябваше да защитавам дипломната си работа за Блага Димитрова, и то пред самия „таен автор“ на статията... А по-късно чух, че Богомил Райнов, „палачът на негово величество“, както се наричал той сам, казал с гордост: „Ударихме ѝ бравдата!“.

Не е чудно, че тъкмо по това време директорката на „Наука и изкуство“ е заплашила Св. Игов, че ще изхвърли ръкописа на историята през прозореца. Дръзкият млад критик бе обвинен във всички възможни най-страшни литературоведски грехове: няма го гръбнака на революционната тема, с който

е трябвало да се съобразява дори Владимир Василев след Девети – дори в мислите си за Яворов! Не признава соцреализма и априлската вълна, а на гребена на тази вълна сърфира Левчев, вместо маркс-ленинизма прокарва „ретроградни буржоазни принципи и идеи“.

Още по-лошо – плъзнаха обвинения към целия Институт за литература, където Игов бе научен сътрудник, че на неговата духовна територия са създадени условия за тази нечувана дързост – един млад критик да напише своя „лична“ история. И че той не е бил „обуздан“ и критикуван идеологически. Точно обратното – забраненият труд получи подкрепата на академичната общност.

„Лично диктаторът санкционира забраната на труда ми – казва Игов, – а след нежеланието ми да се примиря с тази забрана – и поредица от репресии. Вдъхновен от свои фаворити.“ Защо да говорим с евфемизми? Крайно време е да чуем кои бяха тези фаворити, макар че живи са тези, които помнят. „Не ми беше дадено никакво обяснение за тази забрана – нито от съответните институции, нито от „най-високото място“, към което се обърнах отново с писмена молба да ми бъде даден отговор“ (Igov, 2014).

И друг, който „се беше оскърбил, че не го признавам за пълновластен фюрер на литературното министерство, което му бяха поверили“. „Фюрерът“ най-вероятно е небезизвестният акад. Пантелей Зарев, чието име тогава бе символ на цялата българска литература. Неговата „лична история“ – „Панорама на българската литература“, е издадена през 1976 г. в немислимия тираж от 18 121 бройки, а през 1981 г. тиражът на „Теория на литературата“ наброява 20 099 – ни повече, ни по-малко.

Според Игов „личността“ му се е оказала неприемлива, за да бъде автор на една индивидуална история. Но не е само това: неговата история открито подлага под въпрос официалната визия за литературното развитие, и особено утвърдената от „фюрерите“ административна йерархия на ценностите.

Трудът бе осъден на мълчание. Прилагано с пълна сила и сега средство, но с обратен знак – заглушаване чрез медиен шум за важни за новата конюнктура издания. „Най-недопустимото е, че в бестселъри се превръщат произведения със съмнителна художествено-естетическа стойност – предупреждава Игов, – като им се приписва класически статут. Ценностната вавилония е една от най-страшните драми на литературата в днешните общества“ (по Velkova-Gajdarzhieva, 2017: 473).

Тогава върху Игов се сгромолясаха непрекъснати и странни беди, явно инспирирани от служби, криещи се зад маската на идеологията и политиката. И никой не може да противостои: „На 28 февруари 1985 година бях изключен от Писателския съюз, като на публично събрание неколцина „лидери“ крещяха срещу мен смъртни заплахи. Но през март изключването бе заменено (по логиката „Ние тебе няма да те правим герой!“) с „последно предупреждение“ (Igov, 2014).

П. Динеков, 12 март 1985, вторник

Споделих с Блага мислите си за жестокостта в нашия национален характер. Тази жестокост се проявява и при големи исторически сблъсквания, и във всекидневния живот. Разсъждавахме с нея на тази тема с чувство на покрушеност.

Стана дума и за Игов. Научила, че в изказването му имало много прави неща, но въпросът е за начина, по който е било посрещнато. Иначе кроткият Николай Зидаров казал публично, че съжалява за шмайзера си, който е върнал, а Бурнаски заявил, че пази пистолета си... Как е могло да се кажат такива думи на едно писателско събрание? Допускам ги само като някаква лоша шега.

Административната система от ценности и величия от рода на небезизвестния „професор“ Мишо Василев, от когото се страхуваше и от чието мнение се ръководеше дори обявената едва ли не за символ на свободомислието университетска професорка Розалия Ликова, наричана още „Розата на ветровете“... Въпреки че много добре съзнаваше неговото духовно и професионално убожество.

Защо ли?... За този университетски „професор“, когото никой не запомни с нищо добро, нито стойностно, П. Динеков възкликва в записките си след доклада му на Априлската литературна дискусия през 1984 г.: *Изглежда, че нашата критика е в ръцете на крайно ограничени хора. Няма ли по-дълбоки умове в нашата литература? Как се стигна до това положение, че един Мишо Василев, ограничен и дребнав човек, да раздава присъди, да оценява, да сочи пътища? Не мога да си представя по-голямо падение...*

Сега ни най-малко не се учудвам, когато чета фактите, записани в дневника на проф. Динеков. Но тогава бях непростимо млада, още по-непростимо наивна и изобщо не си давах сметка какво се случва... Подобни „личности“ в литературната история, явно и подмолно „регулиращи“ процесите в критиката, бяха и Александър Спиридонов, и Николай Петев, и ред други, които бяха редовните изпълнители на „мокри поръчки“ в литературния живот. Бяха много лесно манипулируеми, защото им се отплащаха с власт, пари, почести и кариера.

Не мога да забравя Блага на Априлската литературна дискусия през 1981 г. как слушаше с наведена глава скудоумните изстъпления за романа „Лице“ на лакея на Джагаров, нискостеблени Александър Спиридонов. Тогава той завеждаше отдел „Критика“ на „Литературен фронт“.

Високомерен и самонадеян. Вестител на „истината от последна инстанция“. Представи романа като художествен „провал“. Каква перфидност: за да не критикува романа политически, той го представи като слаб художествено и така книгата да бъде обезличена и да се забрави... Авторът на криминални романи Андрей Гуляшки измисли „шпионско“ обяснение: романът бил писан „под диктовката на вражеска агентура от чужбина“.

Между толкова писатели в залата не се чу нито един глас на протест, на реплика, когато говореше Спиридонов... По-злобещо от събранието на СБП

през 1945 за изключване на писателите. Тогава единствен Григор Чешмеджиев, с парализирани крака, намира доблестта да заяви: *„Не бива да се изключва никой за това, че мисли различно от нас!...“*. Напротив – подготвени са били контраизказвания, в случай че Блага вземе думата. Блага беше толкова сама!... Както винаги впрочем. Затова пък има два огромни кашона с писма от благодарни читатели.

Веселин Андреев ѝ пише: *„Блага, ти изгради своето лице, а аз – мое-то?...“*.

Навела „виновно“ глава, писателката старателно си записваше скудоумията на докладчика в една тетрадка за първи клас. Невъобразима картина. Каква ирония на съдбата, каква гротеска!... Дали наемникът схвана колко е трагично-смешен, не разбрах...

На повика на Партията за негативни рецензии от 30-ина критици, поканени да обругаят романа, се отзова единствено Здравко Чолаков в „Септември“. Перфидно „професионална“, рецензията използва същия трик: обяви романа за слаб художествено. Писанието беше по-скоро декларация за правоверност, за да затвърди несигурното си положение на асистент по литература в Софийския университет.

Прави му чест, че на срещи с читатели из цялата страна Светлозар Игов навсякъде е говорил за истината в романа „Лице“. Не помня случай през това време той да е направил компромис с конюктурата, някакъв лакейски жест. Веднага щяха да го „разчуют“ до Бога! Този факт умножава стойността си, защото той има семейство и две деца. Незабравим остава в историята на лекторатите в чужбина епизодът как Св. Игов и семейството му бяха едва ли не свалени от самолета и върнати от аерогарата, готови да заминат за лекторат в Карловия университет, където той бе спечелил конкурс за преподавател.

Не ми се иска да цитирам тук думите на Далчев, но налага се да ги припомня:

За един писател, влюбен в истината, не съществуват ни приятели, ни семейство, ни родина. Той е чудовище.

Повечето знаещи възприехме забраната с обратен знак – като висока оценка за личността на Св. Игов. Но тази „висока оценка“ продължи твърде дълго – около 10 години, до промяната, когато излезе първата част, а целият труд излезе едва в началото на новия век. „Този безусловно крупен труд на проф. Игов е може би най-четената, цитираната, библиографски конвертируемата българска книга през последното четвърт столетие“, пише Антония Велкова (Velkova-Gajdardzhieva, 2017: 412).

„Историята“ е картина на *течащото битие* на литературата, едновременно синхронна и диахронна. Както е известно, това е най-трудно за постигане. Търсене на органичните, иманентни закономерности, на дълбокия духовен смисъл на литературната история, на жанровото развитие. Това действително

е „романът на българската литература, със своите живи персонажи“, както е написала проф. Клео Протохристова.

„За това е нужен не само талант, но и метод“, измърморил оценката си под сурдинка Богомил Райнов. Далчев би бил още по-прав: „Нужен е характер“.

***Човек може да се откаже от живите си родители,
но от мъртвите – не!***

„Историята може да бъде четена – и е била четена от различни историци – и като трагедия, и като сатира, и като комедия, и като фарс“, казва Игов. Той я чете като Славейков: „кървава песен“. И не скрива отвратата си от политическото:

От ненавист към българската история станах литературен историк.

По тази причина той не пише за история. Пише за нейната духовна еманация, за съвестта на историята – културната, литературната история. Нарича сам себе си *литературоцентрист*. Като любимия си Кафка, който казва:

Мразя всичко, което не е свързано с литературата.

Да, „Кървава песен“ на Славейков е метафора на българската политическа и обществена история. А тя е прекалено „кървава“, много повече „кървава“, отколкото „песен“... „Колко бързи са преходите от възторга към разочарованието! Колко вятърничави преobraженията ни! Колко катастрофи, колко безсмислено проляна кръв, колко братоубийства! Дори под светлите периоди зейват мрачни бездни, дори най-светлите личности имат своите тъмни – и кървави – петна“ (по Velkova-Gajdarzhieva, 2017: 317).

Политическото е арена на покварата и лъжата. Единственият изход от апокалипсиса на политиката е в трансцендентното, внушава авторът на романо-логията „Там на Балканите“ (2012), споделяйки екзистенциалисткия плач за човека, захвърлен в историята – „долината на плача“.

Всеки нов период в историята ни е „не позитивно допълване, а негативен поврат – пише Игов. – Всяка смяна на историческата гледна точка хвърля кал върху предишните ценности. Всяка „партийна“ позиция унищожава другата“ (по Velkova-Gajdarzhieva, 2017: 317).

Да, на повратки в негативното! Това е българската кална политика, лишена от почтеност. Липса на какъвто и да било континуитет. А културата – това е свързаност във времената. Жажда по приемственост. Континуитет, това е единствената градивна позиция според културния антрополог.

„Човек може да се откаже от живите си родители, но от мъртвите – не!“, заявява Игов, захвърлен сам в „долината на плача“. В пиедестала на новите „монументи“ са вградени хиляди жертви. Колкото повече жертви в подножието, толкова по-висок пиедесталът. Това е пролеткултовската традиция.

Добре известно е, че Игов страни от всякакви партийно-политически пристрастия, неведнъж е заявявал, че неговото отношение към хората се оп-

1971, 11 ноември, конференция. От ляво надясно: Георги Василев, Св. Игов, Михаил Неделчев, Огнян Сапарев, Енчо Мутафов

ределя от качествата на личността, а не от политически възгледи. Подобно на акад. Петър Динеков, той също заема надпартийна, достойна за уважение позиция – на хуманитарист: „В художествените ценности на българската култура, и най-вече на българското слово откривам единствената неопетнена и неопетнима национална институция. Единствената светла алтернатива на мрака, който вее от българската история“ (по Velkova-Gajdarzhieva, 2017: 317). Тези думи ми напомнят за едно писмо на Петър Динеков до студентката Блага Димитрова от времето на бомбардировките в София. В писмата изобщо не се говори за бомбите. Въпреки че до къщата на Динекови пада бомба и по-големият му брат Атанас Динеков измъква изпод руините живи и мъртви, за да замине после за Германия, където ще загине в концлагера „Флосенбург“...

Най-голямото страдание за младия учен е това, че не може да се занимава с любимата си работа. Затова рискува и се връща в бомбардирана София, за да ползва поне личната си библиотека. Славянският семинар е евакуиран, а Университетът се е превърнал в един „мъртъв дом“ със зеещи прозорци.

Петър Динеков – 3 юлий 1944, писмо до Блага Димитрова: *Но достатъчно е да се прочетат няколко страници от някоя велика творба, да се чуе една*

соната на Бетовен, да се прелисти една научна книга, в която се разкриват богатствата на човешката мисъл, за да повярваме отново в смисъла на живота. Лично аз сега засега само така мога да живея – всичко друго ми носи отчаяние.

**Няма нищо по-страшно от роба,
който се е освободил и е станал господар.**

Игов отдавна поставя въпроса за писателя и властта, разтерзавал личности като Блага Димитрова, Емилиян Станев, Петър Динеков и ред други. Въпрос, който „никой век не разреши“... Истинският интелектуалец е винаги *апо-строф*. На всяка власт. Не служи на никоя нова конюнктура. За разлика от ред стари/нови културтрегери, винаги нащрек да изпълнят всякакви „мокри поръчки“ в името на кариерата.

Не мисля, че мисията на писателя е да участва в политическия живот на една страна – казва в интервю Св. Игов. – Мисията на човека на изкуството е да бъде алтернатива. В известен смисъл той трябва да е над политическите битки, над политическата конюнктура. В негово лице обществото трябва да има една автономна област, една алтернатива на действителността (Igov, 2009).

И друга една трагична истина, която Игов отново има смелостта да обговаря и в днешните мътни времена. Но кой ли го чува? Глухи водят слепи: „*Безотговорните фактори*“, които вилнееха по времето на предишния режим, са съхранили своите позиции и продължават да действат. Бих казал дори, че съществуващият социален и информационен хаос им дава нови предимства“ (по Velkova-Gajdarzhieva, 2017: 317).

Потърсих видеото със словото на Св. Игов от неговия „юбилей“ в Института за литература, когато той не пожела да слуша казионни юби-елейни слова, предпочете за себе си да говори той сам. А всъщност говори отново за „шайките“ в обществения и литературния живот. След което благодари и си тръгна. Напълно в негов стил. Няма го вече това знаково слово в Мрежата, на негово място излизат някакви пошлятини, зад които виждам гнусно да намига някой политически „хакер“...

В есето си за Цветан Стоянов Игов говори, че талантът е самотен и уединен, че към „скупчвания“ са склонни и устремени единствено посредственици и карьеристи. Цитира Георги Марков:

В замяна на това паразитите, или ако щеш – посредствениците, се обединяват, подреждат се в стройни редици и създават могъщата армия на администрацията и бюрокрацията, които са си присвоили правото да управляват другите, те се боят от творците, защото творецът не се подчинява лесно, той не е добър служител, той не е примерен чиновник...

Игов: „Пръв Цветан Стоянов, а след него и Георги Марков и Васил Попов изразиха тази истина за шайките, защото бяха я преживели на

собствения си гръб. По един или друг начин те станаха жертви на шайките – не просто на идеологията или политиката, а на криещите се зад идеологията и политиката – шайки, които Алеко наричаше „жадната за облаги сволоч“ (Igov, 2013).

Явно Игов е трагично прав, като се осмелява да говори, че и в днешно време на т.нар. „демократия“ основната вина носят онези неунищожими и вездесъщи „безотговорни фактори“, които „съхраниха не само своите позиции, крадени богатства, явна и тайна власт“, но съхраниха и усъвършенстваха и своите „инструменти за отмъщение“ (по Velkova-Gajdarzhieva, 2017: 318).

Неслучайно още в началото на 90-те, по време на сляпата еуфория на промените, той публикува един стих на Йован Христич. Като предупреждение:

*Оратори говорят по площадите –
гражданите, въодушевени, ръкопляскат и вече виждат
щастливите дни, които ще започнат да идват.
А зад затворените врати, зад спуснатите завеси
седят онези, които вече отдавна са решили какво може
и какво не може да се случи.*

*И какво значат за тях ораторите, какво значат за тях
ръкоплясканията?*

*С поглед те търсят танцьорките, с които ще се
наслаждават тази вечер,
и тогава нареждат на своите шпиони да отидат
и да кажат на гражданите,
че щастливите дни вече отдавна са започнали.*

Но гражданите не знаят това и чакат по площадите.

„Спомням си, че тогава то ме впечатли с вечното недоверие на балканския човек – казва авторът на спомена Марин Георгиев, – а сега разбирам, че Игов е искал с него да ни предупреди за това, което ни е чакало и което повече от две десетилетия ни е настояще“ (Georgiev, 2012).

Нека завърша с точните думи на проф. Антония Велкова-Гайдаржиева – последователка и предана изследователка на делото на проф. Светлозар Игов, неговия Екскърман. В книгата на проф. Велкова-Гайдаржиева, наречена неслучайно от Антоанета Алипиева „огледало“, личността на Игов е огледана във „високите води“ на хуманитаристичната мисъл, на социалната психология, на културната антропология: „Сам по себе си Светлозар Игов е Университет – призван да бъде изследовател и преподавател едновременно, виртуозно съчетаващ академично-терминологичния дискурс с увлекателното повествователно майсторство, строгата научна методология – с артистично-образния език, откривателската страст – с педагогическата дарба“.

И още нещо трябва да се отбележи: великодушното на жеста, който проф. Светлозар Игов прави към по-младите си колеги: да сподели и повери съкро-

вената си духовна автобиография, опита си в/с литературата. Благородно е в апогея на научната си кариера един учен да направи такъв жест. Такива жестове се вграждат и остават, те движат културната история.

Достойно ест, Будителю!

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Alipieva, A. (2017). Kakvo e literaturata – svyat ili svetove? *Kultura*, br. 31 (2911), 22 septemvri 2017 [Алипиева, А. (2017). Какво е литературата – свят или светове? *Култура*, 31 (2911), 22 септември 2017].
- Velkova-Gaydarzhieva, A. (2017). *Svetovete na literaturata. Razgovori sas Svetlozar Igov*. Veliko Tarnovo: Sv. Sv. Kiril i Metodiy [Велкова-Гайдаржиева, А. (2017). *Световите на литературата. Разговори със Светлозар Игов*. Велико Търново: Св. св. Кирил и Методий].
- Georgiev, M. (2012). Pod/igov. *Elektronno spisanie LiterNet*, 17.11.2012, № 11 (156): <https://litenet.bg/publish28/marin-georgiev/svetlozar-igov.htm> [Георгиев, М. (2012). Под/игов. *Електронно списание LiterNet*, 17.11.2012, № 11 (156): <https://litenet.bg/publish28/marin-georgiev/svetlozar-igov.htm>].
- Igov, S. (2003). Mahaloto. Hermenevtichniyat krag na kriticheskite metodi. *Kultura*, 45 (2300), 05 dekemvri 2003 [Игов, С. (2003). Махалото. Херменевтичният кръг на критическите методи. *Култура*, 45 (2300), 5 декември 2003].
- Igov, S. (2018). V duhovnostta sme evropeytsi, v mantaliteta – balkantsi. Intervyu s Gergana Dimitrova ot 1 yuli 2009. https://www.blitz.bg/obshtestvo/kultura/svetlozar-igov-v-dukhovnostta-sme-evropeytsi-v-mantaliteta-balkantsi_news55419.html (11.07.2018) [Игов, С. (2018). В духовността сме европейци, в менталитета – балканци. Интервю с Гергана Димитрова от 1 юли 2009. https://www.blitz.bg/obshtestvo/kultura/svetlozar-igov-v-dukhovnostta-sme-evropeytsi-v-mantaliteta-balkantsi_news55419.html (11.07.2018)].
- Igov, S. Praznata staya. Pismata na Kafka do Milena ne samo kato lyuboven roman. *Elektronno spisanie LiterNet*, 28.09.2010, № 9 (130) [Игов, С. Празната стая. Писмата на Кафка до Милена не само като любовен роман. *Електронно списание LiterNet*, 28.09.2010, № 9 (130)].
- Igov, S. (2011). Ivan-Meshekovata „poetika na kritikata“. *Proglas*, 2, [Игов, С. (2011). Иван-Мешековата „поетика на критиката“. *Проглас*, 2].
- Igov, S. (2013). Spomen i razmisl za Tsvetan Stoyanov. *Elektronno spisanie LiterNet*, 09.11.2013, № 11 (168): <https://litenet.bg/publish/sigov/cvetan-stoianov.htm> [Игов, С. (2013). Спомен и размисъл за

- Цветан Стоянов. *Електронно списание LiterNet*, 09.11.2013, № 11 (168): <https://litenet.bg/publish/sigov/cvetan-stoianov.htm>].
- Igov, S. (2013). Vtreshni peyzazhi. Tvorcheski istorii. *Elektronno izdatelstvo LiterNet*, 06.07.2014, №7: <https://litenet.bg/publish/sigov/vytreshni-peyzazhi/index.html> [Игов, С. (2013). Вътрешни пейзажи. Творчески истории. *Електронно издателство LiterNet*, 06.07.2014, №7: <https://litenet.bg/publish/sigov/vytreshni-peyzazhi/index.html>].

„THE CASE SVETLOZAR IGOV“ AND OTHER “UNRELIABLE” CASES ...

Abstract. Talks with Svetozar Igov mirror the innermost spiritual autobiography of a scientist, his experience in/with literature. But “Svetozar Igov case” is not only a personal biografema. In it – differently – looking and spiritual biography of a generation in Bulgarian literature. This is a sign, symptomatic episode, it must be meaningful as such. Fraying will shed light on many other “improbable” cases. Although every fate is unique in its own way ... But in his case be removed fate of many of this generation whose personal destinies will remain “listed” and will sink into the darkness as “implausible” ... In the second, interpretive part of Antonia Velkova Igovs personality is a mirror in “high waters” of humanitarian thought, social psychology, cultural anthropology.

✉ **Dr. Evelina Belcheva**

Sofia University

15, Tsar Osvoboditel Blvd.

Sofia, Bulgaria

E-mail: ev_belcheva2007@abv.bg